

PULA INVULA

>> GROWING FOOD >> GROWING PEOPLE >> GROWING PROSPERITY >>

**PHUKWI
2017**

NAMPO 2017 e phutholola bokamoso

**Lekwalo la Grain SA la
balemipotlana**

Bala moteng:

- 03** | Kopana le batlhophiwa ba rona ba 2017 (Kgaolo ya 1)
- 08** | Bolaodi ba Mofolo wa Kanola wa gago
- 09** | Go fetogile eng?

08

09

12

Mo ngwageng o, Letsatsi la Thobo la NAMPO jaaka re le tlaetse le tlhabilwe ka 16 - 19 Motsheganong kwa NAMPO Park, ka fa ntle ga toropo ya Bothaville. NAMPO ke motheo wa kgaolo ya bokgwebo ba bolemirui mo go rekisiwang e bile mo go supiwang maranyane a mantshwa, thekenoloji le kitso tse di nang mosola go dirisiwa ke balemirui, ba ba dirisang bolemirui le kgwebo e kgolo le ba ba bo dirisang go inaya dijo fela. Diphuthologo tse

dintshwa le maranyane a mantshwa di supywa ke ba ba rekisetsang bolemirui go oketsa mosola wa tiragalo e ka thitokgang ya 2017 e e leng 'Phuthulola bokamoso'.

Ka ngwaga wa 2017 o le ngwaga wa 51 o Grain SA e ntse e rulaganya tiragalo e e tshepiwang e, pontsho e tsweleetse go tswellelela ka maatla ka ba ba bontshang ba le 700 ka ngwaga o. Mo kgaolong ya diruiwa go ne go bontshwa

NAMPO 2017 e phutholola bokamoso

NKOKO JANE A RE...

Go ne go le monate kwa Bekeng ya Thobo ya NAMPO ka kgwedi ya Motsheganong ya ngwaga o. Go nna go le tiragalo e kgolo mme ngwaga o go ne go le pila tota ka gore re kgonne go supa didiriswa tse di dirisiwang ke balemirui ba ba sa diriseng masimo a magolo. Ke solofela gore ka ngwaga o o latelang go tlaa tla balemirui ba ba sa diriseng masimo a magolo go tla go bona gore didiriswa tse di dirisiwa jang – go tlaa go budulosa matlho.

Ba bantsi mo go lona ba ntsha katso go Letlole la Ditiro – gakologelwa gore maikaelelo a porojeke e ke go go kgonisa go dirisa naga yotlhe e o nang yona le go go tlwaetsa go ituela ditokelelo tsa gago. Ke thuso e kgolo go amogela keteletso, mme thuso e e ka se neiwe go tsewelelela. Jalo, go bothokwa gagolo gore o dirise tse o di amogelang jaanong ka tlhologanyo tota go kgona go nna le boitshetso ka bonako. Re tshwanetse go tshola re gakologelwa gore mmuso o kgoniswa ke batho ba ba duelang lekgetho – ke mo madi a mmuso a tswang teng.

Ka go nna le batho ba bantsi jalo ba ba sa boneng tiro, mmuso wa segompieno o tile go nna le mathata a go bona madi a a lekaneng mo batho ba ba nang tiro go kgona go tshegetsatsa ba ba tshepang keteletso le dineo. Go kgona go thusa go tshedisa lefatshe la rona, re tshwanetse go oketsa palo ya batho ba ba sa tshepeng keteletso le dineo – re tshwanetse go thusa go tshedisa lefatshe la rona e seng go nna morwalo go mmuso. Ka go dirisa naga yotlhe e o ka e dirisang, le go kgona go itirela ka bowena, o thusa go tshedisa lefatshe la rona le lentle. Re tshwanetse go lemoga gore maikaelelo a dineo tse ke go go thusa go ikemisa ka maoto, e seng go nna mohumi. Ga go na sepe se se nayang kgono ya go dira jaaka go itirela le go itse gore o kgona go laola ka bowena. Fa o ka kgona go dirisa neo e o e amogelang ka letsatsi le letsatsi ka tlhologanyo, o tlaa kgona go nna moikgogomosi yo a ikemisang ka maoto ka moso.

Fa o na le diruiwa, ka nako ya mariga, mo dikgaolong tse re bonang serame, maemo a poroteine mo bojaneng a fokotsegile gagolo mme go tshwanetse gore dikgomo, dinku le dipodi tsa gago di se bone dijo ka go lekana, tota poroteine e e sa lekaneng mo mafulong a a fulwang. Fa go ka kgonegwa, tsweetswee leka go oketsa bokana ba kotlo mo mafulong a diruiwa tsa gago – go na le ditatso (dimika) tse di leng teng tse di ka rekwang mo dikgwebong tsa dilo tsa balemirui (Afgri, TWK, jalo le jalo). Amogela kgakololo ka ntlha ya go phedisa diruiwa tsa gago ka nako ya mariga – gakologelwa gore ke didiredi tse di direlang wena mme wena o tshwanetse go di tlhokomela. Kgomo le nku e nngwe le e nngwe e wena o e tshotseng e tshwanetse go go naya namane/konyana/potsane ka ngwaga le ngwaga mme di ka se kgone go dira jalo fa di sa fepiwe ka tshwannano ka dikgwedi tse ditelele tse di leng tsididi.

Nna o le bothito mme simolola go loga maano go kgona setlha se se tlang – balemirui ba kgona go ikhutsa ka nako e khutswane fela mme re simolola go dira gape ka bonako.

mefuta e le lesome ya dinku, e le nne ya dipodi mme le e le 28 ya dikgomo. Dithulaganyo tsa *The Saddlebred Society of South Africa* le *Arab Horse Society of South Africa* le tsona di ne di bontsha dipitse tsa bona, mme go oketsa tsa diFriesian le tsa dipitsinyana tse dinnye di ne di bontsha tsa tsona. Gape go ne go tthomilwe kgaisanyo ya go rekisa la ntlha mme le pontsho ya baswa ka letsatsi le letsatsi mo bopontshong ba dikgomo/dipitse, mo baswa ba ne ba bontsha kgono ya bona go dirisa dipitse tse dinnye le mefuta ya dikgomo tsa Limousin le Brahman.

Koketso e ntshwa go pontsho ka ngwaga o, e ne le setlomo sa ditiragalo tsa Grain SA mo go neng go bontshwa bodiredi ba Grain SA jaaka Patlisiso le Tshomarelo mo balemiruing, Bodiredi ba Boekonomi le Thekiso mme gape le Mananeo a Tlhabololo ya Balemirui, tsotlhe ka fa tlase ga bo-

rulelo bo le bongwe. Go ne go kgonisa ba boekonomi ba balemirui, Balokaganyi ba Tlhabololo le baitseanape ba bangwe mo lesomong la Grain SA go nna le kgono ya go tshegetsatsa le go thusa ka nako yotlhe ya pontsho. Gape go ne go na le moago wa go bontsha o monnye mo go neng go bontshwa divideo mo ditiragalo tsa thulaganyo di neng di ka bonwa.

NAMPO ka boyona gape e bone bontsi ba palo ya baeng ba ba tlileng ba le 78 648 ka 16 - 19 Motsheganong! Re solofela go le bona botlhe le le teng ka 2018.

Athikele e kwadilwe ke Liana Stroebe, Molokaganyi wa Kgaolo (Kapabophirima) wa Lenaneo la Tlhabololo ya Balemirui la Grain SA. Fa o batla kitso gape, o ka romela emele go liana@grainsa.co.za.

Look out for more NAMPO photos on page 12

Kopana le batlhophiwa ba rona ba 2017 (Kgaolo ya 1)

Kgaisanyo ya Molemirui o o Tlhabolowang wa Grain SA wa ngwaga e simolotse. Go botlhokwa go tlhaloganya sentle gore kgaisanyo e e emetse eng. Nnete ke gore ga se kgaisanyo ya nnete, mme bogolo ke tšhono ya go lemoga tiro e e dirwang ka kgono le tswelelopele mme gape go tlhotlheletsa le go supa ba bangwe gore

go ka kgonwa eng le gore maikaelelo a a tlhokiwang ka afe.

Mo dikgatisong tsa dikgwedi tsa Phukwi le Phatwe re tlaa rata go le itsese balemirui ba le 34 ba ba tlhophilweng go gaisanya go nna molemirui wa 2017 ka dikgaolo tsa Boiphediso, Kgaolonnnye, Go ka nna wa Motlha o Montshwa

mme le wa Motlha o Montshwa. Ka kgwedi ya Lwetse re tlaa le itsese gore go tlhophilwe bafe ba le lesomepedi go nna ba bofelo, mme ka kgwedi ya Ngwanatsele re tlaa itse gore ke ba bafe ba le nne ba ba tlhophilweng e le bafenyi. Jalo re le naya batlhophiwa ba ntlha ba le 17 mo dikgaolong tsa Molemirui wa Ngwaga wa Kgaolonnnye le wa Boiphediso.

Batlhophiwa ba Boiphediso

Mvikele Simeon Lukhele – Mpumalanga

Mvikele a le dingwaga tse 61 o dumelela gore fa go se na bolemirui ga go na bophelo. O bona bolemirui e le motheo wa ditiro tsothe.

O tshotswe mo polaseng mo kgaolong ya Piet Retief. O godile mme a nna modiri mo polaseng yona eo fa a bala dingwaga tse 16. Mvikele o dirile mo polaseng dingwaga tse 15 pele a fudugela kwa Hereford, mo kgaolong ya Gert Sibanda, ka

ngwaga ya 1986. O ne a jwala mmidi le dinawa mo kgaolong ya heketara e a e filweng.

Mvikele o ikopantshitse le Grain SA ka 2004. Fela ka bonako o ne a lemoga pharologano ka kumo e a e umang. Pele a nna tokololo e bile a simolola go tsena dithutiso tsa ditlhophiwa, Mvikele o ne a bona mo go ka nnang dikgetsi tse lesome tsa mmidi mo heketarang ya gagwe. Bokana ba thobo ya gagwe bo oketsegile go tloga ka go nna tlase ga tono e le 1 ka heketara go tswelela go nna bogare bo bo leng ditono tse 6 ka heketara.

Ngwaga o, ka pula e e neleng sentle ka nako e e ne e tlhokiwang go medisa mmidi, Mvikele o solofela go bona go feta ditono tse 8 ka heketara.

Kopana le batlhophiwa ba rona ba 2017 (Kgaolo ya 1) – Batlhophiwa ba Boiphediso

Sipho Sybion Vilakazi – Mpumalanga

Sipho ga ise a phele kgotsa le go nna mo polaseng e nngwe kwa ntle ga e a tshotsweng mo go yon aka ngwaga wa 1962 – e le polase ya Vergenoegheid gaufi le Piet Retief.

Mo poloaseng e, o simolotse a modiredi mo polaseng ka 1979 mme a tlhomiwa e le mokgweetsi wa

terekere, pele Lefapha la Tlhabololo ya Naga le e rekela baagi ka 2001.

Ka 2009 Sipho o ikopantshe le Setlhophha sa Dithutiso sa Grain SA sa Sulphur Springs mme gompieno ke modulasetilo yo o motlotlo wa setlhophha se. O uma mmidi mo kgaolong e e leng diheketara tse 3 tse di ka lengwang mme ke motseni wa Lenaneo la Letlole la Ditiro la Grain SA.

Tlhotlhetsetso ya Sipho ke go oketsa ditiragalo tsa bolemirui tsa gagwe. O loga maano a go oketsa bokana ba naga e a ka e dirisang mme le gore a kgone go lesetsa bana ba gagwe kgwebo ya bolemirui e e ikemetseng.

Mbulaleni Amos Mshayisa – Mpumalanga

Bophelo ba Mbulaleni wa dingwaga tse 71 bo mo isitse kwa meepong dingwaga tse di rileng mme lorato la go dirisa bolemirui bo mo buseditse nageng ya kwa magaeng.

Mbulaleni o simolotse tiro ya gagwe e le modiredi mo polaseng ya Geldehoop pele a ya meepong go nna moepi. Morago ga dingwaga tse di leng somenngwe a ntse a dira mo moepong, a

swetsa gore ke nako ya go boela kwa nageng kwa a tswang teng. Mme e ne e le fela fa modirisi wa gagwe, Gunter Freddie, a naya badiredi ba gagwe kgaolo ya heketara e le nngwe go mongwe le mongwe go e dirisa, fa Mbulaleni a lemoga gore pelo ya gagwe e mo bolemiruing.

Ke tokololo ya Setlhophha sa Dithutiso sa Sheepmoor mo Lenaneo la Letlole la Ditiro la Grain SA go tloga le nna teng. O uma mmidi mo kgaolong ya diheketara tse pedi mme o bone go feta ditono tse 3 ka heketara mo kgaolona-kong ya go jwala ya setlha sa 2015/2016.

Mbulaleni o loga maano a go oketsa ditiragalo tsa gagwe tsa bolemirui go fitlhelela a ka jwala go feta diheketara tse 100 tsa mmidi.

Ghsasa Solomon Dhlolongolo – Mpumalanga

Fa Ghsasa, yo a balang dingwaga tse 68, a ikopantsa le Setlhophha sa Dithutiso sa Donkerhoek sa Grain SA ka 2009 o ne a se na mogopolo wa gore go tlaa tokafatsa bophelo ba gagwe jang.

Ghsasa o ne a le modiredi wa mo polaseng bontsi ba bophelo ba gagwe. O simolotse go dira ditiro tsotlhe tse a laetsweng go di dira mme fela ka bo-

nako a nna mokgweetsi wa terekere. Ka 2009 a swetsa go simolola go ijwalela kgaolo ya mmidi o o ka jewang ke balelapa la gagwe mme a simolola go dirisa kgaolo e e ka nnang diheketara tse pedi e a e filweng ke Kaluka CPA gaufi le Piet Retief.

Phisego ya gagwe ya go dirisa bolemirui le go tsena ga dikopano tsa dithutiso tsa Setlhophha sa Dithutiso tsa Grain go tlisitse tlhopho ya gagwe go nna modulasetilo wa Setlhophha sa Dithutiso sa Donkerhoek ka bonako.

Ghsasa ke tokololo ya Lenaneo la Letlole la Ditiro la Grain SA mme o lebeletse pele go kgona go uma thobo e e phalang dingwaga tsotlhe mo diheketareng tse lesome tse a di jwetseng ngwaga o.

Somhlola Soko – Kapabotlhaba

Somhlola o tshotswe e bile o goletse mo motseng wa Nikwe gaufi le Bizana mo batsadi ba gagwe ba ne ba phela ka go dirisa bolemirui.

Fa a sa le ngwana, o ne a thusa rraagwe mo masimong le ka dikgomo mme le fa a ne a rata bolemirui, phisego ya go amogela tšhelete e mmeile mo tseleng ya go ya meepong. Somhlola o diretse dithulaganyo tsa meepo tse dintsi

kwa Gauteng go tloga 1980 go fitlhelela 1994 fa ba mo supa a se na kgono ya go tswelela ka tiro ka ntlha ya phokotso ya boitekanelo.

O boetse kwa polaseng ka 2005 mme a nna tokololo ya Setlhophla sa Dithutiso sa Ntlozelo ka 2010. Ka go ikopantsha le Grain SA, Somhlola o tsene dithutiso tse pedi tsa go rutiwa ka ntlha ya go uma mmidi.

Ka thuso ya Lenaneo la Letlole la Ditiro, kitso e a e amogetseng ka go tsena dithutiso le boeteledipele ba Grain SA – Somhlola o solofela go simolola go uma ka go oketsa go feta bokana bo ba lelapa la gagwe ba ka dirisang mme jalo a ka bona pelo go tswa mo masimong a gagwe.

Siyavuya Njeya – Kapabotlhaba

Ka go bala dingwa tse 74 Siyavuya o jwala masimo a gagwe a mmidi ka diatla. O dirile ka tatelano tsotlhe tse a di rutilweng ke Grain SA mme a oketsa gabedi bokana ba mmidi bo a bo jwalang ka dingwa ga tse pedi tse di fetileng.

Siyavuya o goletse mo motseng wa Nikwe gaufi le Bizana mme o ne a ntse a na le phisego go

bolemirui jaaka a ka nagana. Bontsi ba nako ya gagwe ya go dira mo meepong o ne a dira mo tikologong ya Gauteng kgotsa mo Gauteng.

O sweditse go nna molemirui fela mme a ikopantsha le Setlhophla sa Dithutiso sa Ntlozelo 30 sa Grain SA ka 2010. Siyavuya o dirisa Lenaneo la Letlole la Ditiro go tloga 2014 mme o ntse a roba tono le kgaolo ya tono ya 1,5 mo heketareng e a e jwetseng mo kgaolong e e omileng thata ka nako ya go jwala ya setlha sa 2015/2016.

Ngwaga o o jwetse diheketara tse pedi tsa mmidi mme tlhaka e pila ka go makatsa tota.

Simphiwe Elliot Gumbi – KwaZulu-Natal

Le fa Simphiwe a goletse kwa magaeng a kgaolo ya KwaZulu-Natal, o ne a sa kgatlwe ke bolemirui mme o ne a bo bona fela e le tiro morago ga go dira dingwa ga tse 22 mo meepong.

Ka 2005 Simphiwe le mogatse, Vuyelwa, ba swetsa go dira bolemirui le go thusa baagi tiro e ntshwa ya bona ya bophelo. Ba dirisa bolemirui mo kgaolong ya Hoffental e e leng polase gaufi le Tabhane mo KwaZulu-Natal.

Bobedi ba bona ga ba na metšhene mme ba jwala mmidi wa bona ka diatla. Simphiwe o sala a ikopantsha le Lenaneo la Letlole la Ditiro la Grain SA ka 2015 mme o setse a bone mesola ka bokana ba kumo e a e boneng ka go boela gape le gape. Jaaka ene a tlhalosa kitso e a e amogetseng ka go tsena dithutiso tsa Setlhophla sa Dithutiso sa Thabane 29 le boeteledipele bo a bo amogetseng go tswa mo badiredi ba Grain SA di mo dirile molemirui yo a kgonang.

Simphiwe ke pinagare mo morafeng, o rekisa mmidi le phaletšhe mme o thusa bao ba ba se nang ka go ba naya dijo. Gape o na le phisego ya go kgaoganya kitso e a e amogetseng ka go ipapisa le Grain SA le balemirui ba bangwe ka ntlha ya go ba kgonisa go oketsa kumo e ba ka e bonang go tswa mo dineong tse ba nang tsona.

Kopana le batlhophiwa ba rona ba 2017 (Kgaolo ya 1) – Batlhophiwa ba Boiphediso

Zibuyile Adelaide Mvula – KwaZulu-Natal

Morago ga go nna modiredi wa mo ntlong dingwaga tse nne, Zibuyile a tlhoafala go boela kwa nageng go dirisa bolemirui mokgwa wa gagwe wa go phela. Tshupetso ya gagwe e le esi ya bolemirui ka nako eo, e ne e le go gakologa gore fa a ne a le mosetsana batsadi ba gagwe ba ne ba dira mo masimong.

Zibuyile ke tokololo le muedi wa Setlhophha Bolemirui sa Gudlucingo mme gape ke toko-

lolo ya Setlhophha sa Dithutiso sa Zwelisha 29 sa Grain SA. Ba dirisa bolemirui mo kgaolong ya KwaGudlucingo gaufi le Bergville. O dirisa bolemirui ka go ikopantsha le Lenaneo la Letlole la Ditiro la Grain SA ka go jwalang di-heketara tse nne tsa mmidi ka setlha.

Ka a sa le lekgarebe, Zibuyile ke moemeleditota wa bolemirui. O tlhotlheletsa batho go ikopantsha le Grain SA mme o ba bolela ka mesola ya go etelelwa pele, go rutiwa le go ipopa. O kgaoganya phisego le kgono e a e tshotseng le baswa, a ntse a leka go tlhotlheletsa phisego go bolemirui mo go bona.

Nophinzile Tolo – Kapabotlhaba

Nophinzile o nna lefatsheng la magaeng la Baziya Makaula gaufi le Mthatha mo kgaolong ya Kapabotlhaba. Batsadi ba gagwe ba ne ba le balemirui mo lefatsheng la kwa magaeng mme o ne a dira bophelo ba gagwe botlhe go gata mo motlhaleng wa bona.

Go feta dingwaga tse tharo, o ikopantshitse le Grain SA mme a nna tokololo ya Setlhophha sa Dithutiso sa Baziya Makaula 30. Nophinzile o

rua dipodi le dinku mme o dirisana le Lenaneo la Letlole la Ditiro la Grain SA. O jwetse heketara e le nngwe ya mmidi ka tlhokomelo ya lenaneo le.

Nophinzile gape o tsene dithutiso ka dintlha tsa go uma le tsa go loala tšhelete.

Ga a na terekere kgotsa didiriswa mme o jwala e bile o roba ka go dirisa diatlha. Go sita go se nne le metšhene, Nophinzile o sa roba magare a bokana ba ditono le kgaolo tse 3,5 ka heketara ka ngwaga le ngwaga.

Toro ya gagwe ke go oketsa bokana ba diti-ragalo tsa bolemirui tsa gagwe, go jwala naga e e oketsegang le go uma mmidi go lekana go kgona go rekisa le go bona poelo e e lekaneng.

**Vuyiseka Victoria Mxezengana
– Kapabotlhaba**

Ka letsatsi la bolemirui le le neng le tlhomilwe ke Setlhophha sa Dithutiso sa Mroshozweni, Vuyiseka o kopane le ba Grain SA mme le tse ba di direlang balemi ba tlhaka botlhe ba mo Afrikaborwa. O ikopantshitse ka bonako le Grain SA mme a nna tokololo ya Setlhophha sa Lenaneo la Dipatlisso ka Mmidi sa Mroshozweni.

O goletse mo lefatsheng la kwa magaeng la Ngcwala mo Qokolweni gaufi le Mqanduli mo bobedi ba batsadi ba gagwe ba dirisang bolemirui. Bolemirui bo ne bo se selo se seswa go ene mme o lemogile gore batsadi ba gagwe ba tshofetse mme e bile ba ntse ba dirisa mekgwa ya kgale le didiriswa tsa kgale tsa go dirisa bolemirui. O tlhoka Grain SA go mo kopantsha le mekgwa e mentshwa mme le thekenoloji e e ka dirisiwang segompieno.

Ngogola Vuyiseka o jwetse heketara e le nngwe ya mmidi a dirisa Lenaneo la Letlole la Ditiro la Grain SA. O solofela gore bokana ba thobo bo tlaa lekana go mo kgonisa go oketsa bokana ba naga e a ka e dirisang go jwala mmi-di ka setlha sa go jwala sa 2017/2018.

Zoliwe Rhum Nombewu – Kapabotlhaba

Phisego ya Zoliwe go nna molemirui yo a kgonang go mo tlhotlheletse go feta dingwaga tse tharo, go etela ofisi ya Grain SA kwa Mthatha go kgona go utlwelela gore thulaganyo e e dira tiro efe.

O ne a kgatlhwa go utlwa ka ga dithutiso le mananeo a ditokolo tse di rulagangwang ke Grain SA mme a ikopantsa go nna tokololo, e

bile gape a ikopantsa le Setlhophsa sa Lenaneo la Dipatlisiso ka Mmidi sa Siyakhula Gxididi.

Le gale, Zoliwe o ne a se moeng go bolemirui. O godile ka batsadi ba gagwe ba ba neng ba le balemirui ba kwa magaeng mo kgaolong ya kwa Mount Fletcher. Ba ne ba rua diruiwa e bile ba ne ba uma mmidi ka go dirisa diruiwa go goga megoma le didiriswa tse dingwe.

Ka go farologana, Zoliwe ke mong wa dite-rekere tse pedi, dibene tse pedi le didiriswa tsotlhe tse a di tlhokang go lema diheketara tse 25 tsa naga ya kwa magaeng e a e filweng. O jwetse diheketara tse pedi ka mmidi ka setlha sa go jwala sa 2016/2017 mme o dirisa Lena-neo la Letlole la Ditiro la Grain SA.

Mavis Nomvula Hlatshwayo – Mpumalanga

Mavis o tshotswe go feta dingwaga tse 55 mo kgaolong ya Pongola. Mmaagwe o tlhokafetse fa a sa le ngwanyana mme a gola le bagolo ba gagwe. Ba ne ba dirisa bolemirui ka go jwala mmidi, dinawa, merogo le dijwalwa tse dingwe e bile ba ne ba rua diruiwa mme e ne e le ka dingwaga tse fa phisego ya go dirisa bolemirui e simolola go utlwagala mo go Mavis.

A ikopantsa le Grain SA mme a nna tokololo ya Setlhophsa sa Dithutiso ka ngwaga ya 2005. O tsena dikopano tsa setlhophsa sa dithutiso, dithutiso ka go dira le dithutiso jaaka di tlhomi-wa ke Grain SA ka go latelana.

Mavis ke tokololo ya Mokgatlo wa Sizana-ni, e le makgatlo wa basadi fela. Ba a tshegetsana mme ba naya dineo go batho ba morafe ba ba tlhokang dijo. Mosadi yo o tlotlomseng yo o lora go nna le naga e e oketsegang jaaka a e tlhoka go dirisa bolemirui le go naya batho ba morafe ba ba se nang tiro kgono ya go nna le tiro.

Pula Imvula's Quote of the Month

Success is to be measured not so much by the position that one has reached in life as by the obstacles which he has overcome.

~ Booker T. Washington

BOLAODI BA MOFOLO WA KANOLA WA GAGO

Dimela tsa kanola tsa gago di jwetswe mme di simolotse go mela sentle. O tlhoka go lebagana le eng ka setlha sa go uma?

Thebagano e tshwanetse go nna bolaodi ba mefero e e simololang go bonala morago ga go jwala, tiriso ya monontsha le bolaodi ba malwetse. Fa e le ka ntlha ya bolaodi ba mefero e e bonalang morago ga go jwala, mofuta wa kanola o tlaa supa gore o tlaa dirisa mofuta ofe wa sebolayamefero, tota fa o batla bo bolaya mefero ya matlharebophara.

Fa o jwetse mofuta o o o tlwaetseng o ka se kgone go dirisa sebolayamefero se se bolayang mefero ya matlharebophara ka gore se tlaa bolaya kanola e o e jwetseng. Kanola e e kgonang Clearfield (CI) le Triazine (TT) e fetotswe go kgona dibolayamefero tse di rileng fa go laolwa mefero ya matlharebophara. Cysure (sebolayamefero) e ka dirisiwa mo mefuteng ya Clearfield, mme atrazine le simazine ke mefuta e e tsamelanang le mefuta ya TT. Ka go dirisa kanola mo thefosano ya diawalwa ya

gago o tlaa kgona go laola mefuta ya majwang mo masimong a gago ka kgono. Fa dimela tsa kanola di setse di medile sentle mme di bipa mmu, di kgona go gaisanya le mefero e e ka nnang teng.

Ntlha e nngwe e e lebaganang ke monontsha. Ka go tshetswa ke bokana ba pula e e nang, o ka swetsa go dirisa monontsha wa magodimogo gangwe fela, fa gongwe ka tiriso ya bobedi jaaka setlha se tselelela. Go botlhokwa thata go netefatsa gore monontsha wa magodimo o o o dirisang o nne le Sebarele (S). Kanola e tlhoka sebarele ka bontsi mme e dirisiwa go aga tlhaka ya dioli. Bokana ba naiterijene (N) e e dirisiwang e ka nna gare ga dikilogramo tse 30 go tse 40 tsa N ka heketara. Monontsha wa magodimo o ka dirisiwa la ntlha morago ga dibeke tse 4 go tse 6 morago ga go bonala ga dimela. Tiriso ya bobedi ya monontsha wa magodimo ya dikilogramo tse 30 tsa N ka heketara o ka dirisiwa fa dikutu di lelefala. Gape go botlhokwa go dirisa borono. Konokono e, e botlhokwa go medisa dithunya mme tota le palo ya makape a a bopiwang, e bile e tshwanetswe go dirisiwa pele ga go bonala bokana ba 10% ba dithunya.

Bolaodi ba malwetse ke ntlha ya boraro e e tshwanetseng go lebagana. Le fa mefuta e re e jwalang mo Afrikaborwa e rulagantswe go kgona bolwetse ba Blackleg ka go farologana, go sa le botlhokwa go dirisa sebolayanngadule go laola bolwetse bo. Go tshwanetse go dirwa

Thebagano e tshwanetse go nna bolaodi ba mefero e e simololang go bonala morago ga go jwala, tiriso ya monontsha le bolaodi ba malwetse.

ka nako e fa go bonala matlhare a le 4 go a le 6. Go na le dibolayanngadule tse di rekisiwang go dirisiwa mo Kanola. Bolwetse bo bongwe bo re tshwanetseng go bo tlhokomela ke Sclerotinia. Bolwetse bo le bona bo tshwanetse go laolwa ka go dirisa dibolayanngadule, mme di tshwanetse go dirisiwa fela fa dimela di le mo maemong a go nna le bokana ba dithunya ka 30%. Gape, tlhokomela go dirisa mefuta ya dibolayanngadule tse di kwadisitsweng fela.

Dintlha tse tharo tse re di lebeleseng mo athikeleng e di botlhokwa thata go netefatsa gore o nee mofolo wa kanola wa gago kgono go go naya thobo e e lekaneng.

Athikele e kwadilwe ke Dr Johann Strauss, Bolaodi ba Boranyane ba Dimela, Patlisiso le Bodiredi ba Tlhabololo ya Thekenoloji, Lefapha la Bolemirui la Kapabophirima. Fa o batla kitso gape, o ka romela emele go johannst@elsenburg.com.

Fa dimela tsa kanola di setse di medile sentle mme di bipa mmu, di kgona go gaisanya le mefero e e ka nnang teng.

Go fetogile eng?

Re nna mo lefatsheng le le ntseng le tswela go fetoga mme bonako ba go fetoga bo ntse bo oketsega. O ka nna wa re ke sethogo sesele se re se lebelelang mme re itshwarele, go na le mokgwa o re o dirisang. Gape o ka nna wa botsa potso 'A dilo di a fetoga?' Go maswabi, kgotsa go lesego mme dilo di a fetoga – fa gongwe go botoka, fa gongwe go bosula.

A re lebelele diphethogo tse dingwe tse di diragetseng mo bolemirui. Diphethogo tse re di lebelelang fa ga se tsotlhe tse di diragetseng mo bolemirui e bile tatelano ya tsona jaaka re di lebelela ga go re ke jaaka di leng bothokwa.

Kitso

Bokana ba kitso le go e amogela bo fetogile ka go makatsa – go fithelela go tlhakanya tlhogo. Tlhabololo ya thekenoloji ya eleketeroniki ke ntlha e e tswelaletsa bokana ba kitso e e leng teng.

Thekenoloji

Jaaka re setse re rile mo diathikeleng tsa pele thekenoloji ya semotšhene le thekenoloji ya dihlaka e tlhola e ntse e fetoga e bile e ntse e tokafala.

Tlalaemete

Jaaka go ntse go setse go amogelwa gore tlalaemete e a fetoga ka ntlha ya ditiragalo tsa batho tse di senyang loapi la lefathe la rona. Thepereitšha e ntse e ya godimo, mme go bonala koketso ya sefako, tlhadi le merwalela, dikgalo tsa go fisa le tsa go tsidifala – di a oketsega e bile di a thatafala.

Papatso

Go rekisa kumo ya bolemirui go fetogile ka go makatsang tota go tloga mo go rekisiwang ka go laolwa go fithelela go rekisa jaaka go kgonegwa ka nako ya di1990. Jaanong, dipapatso tsa kumo ya bolemirui di a farolgana, ka e nngwe le e nngwe e e nang ditlhaselo tsa yona, mme di bulelwa bolemirui ba rona.

Thopho ya badirisi ba kumo

Thopho ya badirisi ba kumo le yona e fetogile gagolo ka mokgwa ya go gatelela boleng ba kumo mo tikologong e e supang botsalano go tikologo le diphologolo. Ba batla go itse gore kumo e tswa kae – go batlisisa tlhologo.

Ekonomi

Phethogo ya bofelo ya ekonomi ya rona ke go tlhomiwa e le matswapo mo go tlisetsang ditswamora go tse di bosula go rona botlhe. Go setelwa tlase ga ekonomi ya rona ke setswamora go sa go se

tswela pele ka tshwanno le go oketsega ga palo ya batho ba ba se nang tiro. Tsalo ya madi e tlaa oketsega mme tlhotlha ya Ranta e tlaa fokotsega. Jaanong tlhotlha ya ditokelelo e tlaa oketsaga, tota tseo tse di leng bothokwa. Ntlha e le nngwe e e leng mosola go baromelantle ke fa tlhotlha ya ranta e fokotsega mme bona ba omogela tlhotlha e e oketsegang fa ba rekisa kumo ya bona.

Thwalo

Sefatlhego sa thwalo se fetogile ka go makatsa mo Afrikaborwa. Pele, thwalo e ne e diragala ka go dirisa setimela, tota dithoto tse dikgolo ka bontsi. Gompieno go dirisiwa dillori tse di sukaganang ditsela tsa rona mme tlhotlha ya thwalo e ntse e oketsega.

Thuso ya mmuso

Ke nnete go re bolemirui ba rona ga ba amogele thuso e ntsi go tswa kwa mmusong.

Bogodu

Tota le sefatlhego sa bogodu se a fetoga mo lefatsheng la rona – tiragalo ya bogodu e ntse e oketsega mme go jela bolemirui ba rona madi a mantsi a a sa boeng.

Re a reng?

Re setse re buile ka bokhutswane ka diphethogo tse dingwe tse re lemogile di direga ka nako e e fetileng ya dingwaga tse pedi kgotsa go feta. O ka nna wa botsa wa re: "Re a reng?" A re lebelele diphethogo tse ka ntlha ya go laola.

La ntlha, o tshwanetse go kgobokana kitso ka ntlha ya diphethogo mme o be o supa ditswamora go tse di tlisetswang ke diphethogo tse mo kgwebong ya gago. A tlhotlhetso e tlaa nna bosula – jaaka koketso ya ditshenyegelo, phokotso ya bokana ba kumo e o e umang, kgotsa tlhotlhetso e tlaa nna pila – jaaka koketso ya poelo, kgotsa koketso ya boleng ba kumo ya gago. Jaanong o tshwanetse go laola diphethogo tse. O tlaa kgona go laola ditswamora go tse diphethogo tse dingwe tse ka tshwanno mme tse dingwe o ka se kgone go di laola. Fa o sa kgone o tshwanetse go di laola e le diphatla.

Mo athikeleng ya pele, re tlhalositse gore kgwebo ya bolemirui ke e e thata tota go laolwa. Setlamo se se ikemetse se le nnete mme diphethogo tse di ntse di oketsa mathata a go e laola. Fa o solofela go tswela go phela o le bolemirui, o tshwanetse go lemoga diphethogo tse mme o ntse o kgona go laola ditswamora go tse diphethogo tse ka kgono.

Kobiso ya diphethogo tse ke gore, tse di bosula tsa diphethogo tse di tlhotlhetse bolemirui ba bannye ka mokgwa o o rileng go feta bolemirui

ba bagolo. Ka tlhonolelo, ka ntlha ya go nna pila ditswamora go tse diphethogo tse di naya bolemirui kgono go feta bolemirui ba bannye. Ditswamora go ka go kopantsha di supa gore go na le kgatelelo e kgolo mo bolemirui yo monnye go kgona go di laola gore a kgone go tswela ka kgwebo ya gagwe ka tshwanno go kgona go phela. Mokgwa o o setseng o le esi wa go laola kgwebo ya gago ka tshwanno ke go nna le kitso e e tlhokiwang. Go nna le kitso e e tlhokiwang o tshwanetse go kgobokana kitso, o tshwanetse go e buisa, o tshwanetse go e tlhologanya mme o tshwanetse go swetsa gore o tlele go dira jang.

Gape re setse re gateletse ntlha ya gore go nna bolemirui yo o kgonang, kgwebo ya gago ya bolemirui e tshwanetse go tlhola e tokafala mme e ntse e tswela pele ka ngwaga le ngwaga. Mongwe o kile a re "fa bolemirui a sa tokafatse kgwebo ya gagwe ka ngwaga le ngwaga, o tlaa bola mme fa sengwe se bola se tlaa swa."

Go bolemirui o monnye – dira tse di leng motheo. Laola kgwebo ya gago, le ditswamora go tse diphethogo, fela jaaka o ka kgona ka go loga maano ka tshwanno, ka go rulaganya, ka go dira le ka go dirisa boitshwano, le marapo o ntse o dirisa kitso yotlhe e o e kgobokantsheng. Netefatsa gore kitso, go tswa mo metheong ya ka mo teng le go tswa mo metheong ya kwa ntle, ke nnete e bile e tlhamaletse.

A o setse, e le sekao, o simolotse go laola (kgotsa bogolo go loga maano) go kgona go fenyaa komelelo e e ka re tlhaselang ka moso?

Athikele e kwadilwe ke Marius Greyling, mokwadi wa Pula Imvula. Fa o tlhoka kitso gape, o ka romela emile go mariusg@mcgacc.co.za.

07 Kopana le batlhophiwa ba rona ba 2017 (Kgaolo ya 1)

Batlhophiwa ba Kgaolonnye

Hamu Samson Shuwisa – Mpumalanga

Phisego ya Samson Shuwisa go dirisa bolemirui e simolotse fa a sa le mosimanyana fa a ntse a thusa rraagwe mo masimong. O rekile kgomo ya gagwe ya ntlha fa a sa le monnye mme gompiano ke mong wa dikgomo tse 120.

O ne a dira mo polaseng e e bitswang Goede-hoop go feta dingwaga tse di ka nnang 50 pele a

simolola go dirisa bolemirui go itirela mo polaseng e e bitswang Nooitgedacht, gaufi le Sheepmoor.

Ka ngwaga wa 2009 Samson a swetsa go oketsa bokana ba mmidi o a o jwalang go naya ba lelapa la gagwe dijo mme le go rekisa o a sa o tlhokeng. Go feta dingwaga tse pedi, ka 2011, a ikopantsha le Setlhophi sa Dithutiso sa Grain SA se a leng modulasetilo wa sona dingwaga tse supa tse di fetileng.

O simolotse go dirisa heketara e le nngwe e le ka go dirisa Lenaneo la Letlole la Ditiro la Grain SA mme gompiano, Samson o lema diheketara tse 18, tse a ituelang tsona. Toro ya gagwe e kgolo ke go oketsa bokana ba naga e a e dirisang go nna diheketara tse 100.

Sifiso Michael Mnisi – Mpumalanga

Sifiso o tshotswe mo polaseng ya Rooikop mo Donkerhoek. O sa gakologelwa gore jaaka ene, fa a sa le moswa, a ne a kgatlhwa ke dijwalwa tsa balemirui ba ba rekisang mabapi le kwa a neng a nna teng mme le gore jaaka a neng a lora go medisa tlhaka e ntle fela jalo.

Morago ga go dira a le modirapedisi dingwaga tse di rileng fa a ntse a leka go dirisa bolemirui fa

thoko, Sifiso a boela gae go dirisa bolemirui e le tiro ya gagwe ka nako yotlhe ka kgwedi ya Seetebosigo 2012. A ikopantsha le Setlhophi sa Dithutiso sa Donkerhoek mme a dirisa Lenaneo la Letlole la Ditiro la Grain SA dingwaga tse tharo tse di fetileng.

Sifiso o jwetse mmidi mo diheketareng tse 8 ka ditlha tsa go jwala tsa 2014/2015 le 2015/2016 mme a oketsa gabedi bokana ba kumo e a e boneng ka setlha sa go uma sa 2015/2016. Mowa wa gagwe o o pila o a tlhotlheletsa mme o tlhotlheletsa baswa go lebelela bolemirui e le tiro ya bophelo.

Morago ga dingwaga tse tlhano Sifiso o rata go nna bolemirui wa kgwebo yo a kgonang mme o batla go gaisa balemirui ba bangwe go nna Molemirui wa Motlha o Montshwa wa Grain SA.

Meluxolo Mfoxo – Kapabotlhaba

Fa a sa le lekau la dingwaga tse 25, Meluxolo a ikopantsha le rraagwe mo polaseng go mo thusa. Jaanong morago ga dingwaga tse 31, ke molemirui wa kgaolonye yo a kgonang ka phisego e e tseneletseng go lefatshe le a le dirisang.

Meluxolo o dirisa bolemirui ka go jwala dinawa le mmidi mme le ka go rua dikgomo le dinku mo polaseng ya Goedeheop gaufi le Ugie mo kgaolong ya

Kapabotlhaba. O lemogile ka bonako gore, le fa a rutilwe ke rraagwe go dirisa bolemirui ka tshwanno, go bothokwa go nna o ntshwafatsa kitso ya gago ka ntsha ya thekenoloji mme a swetsa go ikopantsha le Setlhophla sa Dithutiso sa Umnga Flats ka ngwaga wa 2013.

A tsena dithutiso tse di farologaneng tsa Bokgwebo ka Semorafe le Tiriso ya Bolemirui go bona Poelo mme le dithutiso ka go dira jaaka Go uma Mmidi le Mabele. Ka kitso e a e amogetseng le boeteledipele bo a bo amogetseng go tswa kwa Grain SA, Meluxolo a tokafatsa mmu mo masimong a gagwe mme a simolola go dirisa metšhene jaka a kgonatse.

Meluxolo o ntse a dira thata go kgonatse mai-kaelelo a gagwe a go nna molemiruikgwebo fela ka bonako.

Thumekile Mzinzi – Kapabotlhaba

Thumekile o tshotswe ka 18 Phato 1959 mo kgaolong ya Engcobo. O simolotse go dirisa bolemirui ka 1999 mo kgaolong e e ka nnang diheketara tse 113 mo Umnga Flats gaufi le Ugie.

O dirisa masimo a gagwe go jwala dinawa le mmidi mme o hira diheketara tse 220 tsa masepala go fudisa diruiwa tsa gagwe. Kwa ntle ga

dikgomo le dinku tsa gagwe, Thumekile gape ke mong yo o mabela wa diterekere tse pedi le lloiri.

Ka a le tokololo ya Setlhophla sa Dithutiso sa Umnga Flats, o tsene dithutiso tsa Bokgwebo ka Semorafe le Go uma Mmidi le Mabele.

Thumekile o tlotlwa gagolo mo morafeng mme ke Morulaganyi wa Morafe wa Lenaneo la Tlhabololo ya Morafe mo kgaolong.

O dumela gore molemirui a ka kgonatse fela fa dirisa diatla tsa gagwe mme a dira thata. Ka go dira thata le go nna le phisego le tshwaelo, Thumekile o batla go oketsa bokana ba kgwebo ya bolemirui ya gagwe go nna bolemiruikgwebo tota.

Thembalihle Hopewell Tobo – Kapabotlhaba

Thembalihle o ikopantshitse le bosole ka ngwaga wa 1986 mme a nna lesole dingwaga tse di ka nnang lesome pele lorato la gagwe go lefatshe lo mo busetsa kwa modi wa gagwe o leng teng – Ndunge gaufi le Bizana.

Ka 1996 a simolola go dirisa bolemirui ka go jwala mmidi le go rua diruiwa. O ne a lema diheketara tse 25 tsa naga ya kwa magae mme ke mong wa terekere le didiriswa tse di tlhokiwang. Ka setlha sa

go jwala sa 2015/2016 Thembalihle o jwetse diheketara tse 14 tsa go se nosetswe tsa mmidi mme a kgonatse roba ditono tse 41 kwa ntle ga komelelo e kgolo e e neng e bonalwa. Gape o jwetse diheketara tse pedi ka go dirisa Lenaneo la Letlole la Ditiro la Grain SA mo a amogetseng ditono le kgaolo tse 3,5 ke heketara.

Thembalihle o nnile tokololo ya Grain SA ka 2006 mme jaaka go ntse ke modulasetilo wa Setlhophla sa Dithutiso sa Ndunge. Ke tokololo e e dirang, o rulaganya dikopano, o rulaganya matsatsi a balemirui mme le maeto a kwa moseja a ntse a tlhokomela ditiragalo tsa gagwe. O dumela gore ka gore ditiragalo tsa bolemirui mo kgaolong di ntse di diragala, bothoko bo bo tswelelang bo ka fokotswa gagolo mme ka go dirisana mmogo le balemirui ba Ndunge le Bizana ba ka nna banayadijo ba morafe.

Maina a batlhophi ba ga a latelane ka tatelano e e rileng.

Athikele e kwadilwe ke Hanlie du Plessis, Mokwadifela. Fa o batla kitso gape, o ka romela emele go hanlieduplessis@telkomsa.net.

Barulaganyi

GRAIN SA: BLOEMFONTEIN

Suite 3, Private Bag X11, Brandhof, 9324
7 Collins Street, Arboretum
Bloemfontein
► 08600 47246 ◀
► Fax: 051 430 7574 ◀ www.grainsa.co.za

MOETELEDIPELE WA BARULAGANYI

Jane McPherson

► 082 854 7171 ◀ jane@grainsa.co.za

MORULAGANYI WA PHATLALATSO

Liana Stroebe

► 084 264 1422 ◀ liana@grainsa.co.za

KAKANYETSO, THULAGANYO LE KGATISO

Infoworks

► 018 468 2716 ◀ www.infoworks.biz

PULA/IMVULA E TENG KA DIPUO TSE DI LATELANG:

Setswana,
Seeforekanse, Seesemane, Sesotho,
Sesotho sa Leboa, Sezulu le Sethosa.

Lenaneo la Tlhabololo ya Balemirui ya Batlhaka ya Afrikaborwa

MOKOPANYI WA TLHABOLOLO

Johan Kriel

Foreisetata (Ladybrand)
► 079 497 4294 ◀ johank@grainsa.co.za
► Kantor: 051 924 1099 ◀ Dimakatso Nyambose

Jerry Mthombothi

Mpumalanga (Mbombela)
► 084 604 0549 ◀ jerry@grainsa.co.za
► Kantor: 013 755 4575 ◀ Nonhlanhla Sithole

Jurie Mentz

Mpumalanga/KwaZulu-Natal (Louwsburg)
► 082 354 5749 ◀ jurie@grainsa.co.za
► Kantor: 034 907 5040 ◀ Sydwell Nkosi

Graeme Engelbrecht

KwaZulu-Natal (Louwsburg)
► 082 650 9315 ◀ graeme@grainsa.co.za
► Kantor: 012 816 8069 ◀ Sydwell Nkosi

Ian Househam

Kapabotlhaba (Kokstad)
► 078 791 1004 ◀ ian@grainsa.co.za
► Kantor: 039 727 5749 ◀ Luthando Diko

Liana Stroebe

Kapabophirima (Paarl)
► 084 264 1422 ◀ liana@grainsa.co.za
► Kantor: 012 816 8057 ◀ Hailey Ehrenreich

Du Toit van der Westhuizen

North West (Lichtenburg)
► 082 877 6749 ◀ dutoit@grainsa.co.za
► Kantor: 012 816 8038 ◀ Lebo Mogatlanyane

Sinelizwi Fakade

Mthatha
► 071 519 4192 ◀ sinelizwifakade@grainsa.co.za
► Kantor: 012 816 8077 ◀ Cwayita Mpotyi

Articles written by independent writers
are the views of the writer and not of Grain SA.

NAMPO 2017 e phutholola bokamoso

THIS PUBLICATION IS
MADE POSSIBLE BY THE
CONTRIBUTION OF
THE MAIZE TRUST